

Jana Matúšová (Praha)

HARALD BICHLMEIER: STUDIEN ZU NORDOSTBAYERISCHEN ORTS- UND FLURNAMEN AUF -(N)ITZ UND -(A)TZ. MIT EINER KARTE VON ALOIS DICKELBERGER.

Münchener Studien zur Sprachwissenschaft, Beiheft 31, neue Folge. Dettelbach: Verlag J. H. Röhl, 2021, 314 s., ISSN 0580-1354, ISBN 078-603-5

Haralda Bichlmeiera znají čtenáři časopisu *Acta onomastica* jako autora několika článků k slovanským výkladům toponym v severovýchodním Bavorsku.¹ Stejně jako tyto stati je i jeho kniha reakcí na disertaci, kterou obhájil Joachim Andraschke v roce 2015 na Univerzitě Bamberk a která vyšla tiskem v roce 2016. V ní se řada jmen vykládá jako formy germánsko-německého původu, aniž by byla zohledněna nebo diskutována otázka jejich dřívějších slovanských etymologií.

H. Bichlmeier se ve své knize soustředil na soubor slovtvorně definovaných toponym, která mají dnes zakončení *-(n)itz*, *-(a)tz* apod. a která Andraschke vykládá jako formy starohornoněmecké.

V úvodní části knihy její autor podává výklady k některým tématům, která mají význam pro následující etymologie vybraných toponym. Na prvním místě definuje termín „*Bayernslawisch*“ (bavorská slovanština) jako označení slovanského jazyka, který se užíval v oblasti severovýchodního Bavorska a jehož bývalou existenci dokládají dnes místní a osobní jména ve středověkých dokumentech. Nešlo o jazykově jednotlou oblast, na severu měl jazyk souvislost s lužickou srbštinou a na jihovýchodě s češtinou. Slovanské osídlování této oblasti probíhalo podle H. Bichlmeiera nejdříve od 7. století, spíše však až od druhé třetiny 8. století (v dokumentech se tato skutečnost odráží od 9. stol.). Další poznámky se týkají některých zákonitostí hláskového vývoje slovanských jazyků, které mají význam pro posouzení doby vzniku a jazykového charakteru místních jmen na území severovýchodního Bavorska. Značnou pozornost pak autor věnuje sufixu *-(e)nze/- (e)nzi*, který se u zkoumaných jmen objevoval ve středověkých a raně novověkých historických dokumentech. J. Andraschke jej považuje za starohornoněmecký a zabývá se jím v kapitole ke starým německým jménům („*Ortsnamen mit -nt-Suffix*“). H. Bichlmeier však přináší argumenty, které jeho mínění zpochybňují. Zvláště poukazuje na absenci uvedené přípony na jiných starohornoněmeckých územích a její pozdní doložení. Předpokládá, že vznikla až v době většího přílivu slovanského

¹ Srov. Bichlmeier (2020, 2021a, 2021b).

obyvatelstva do zkoumané oblasti pod vlivem integračních procesů, probíhajících při přejímání slovanských jmen do němčiny.²

Na úvodní část knihy navazuje 28 oddílů věnovaných jednotlivým jménům (např. *Dölnitz, Freidnitz, Gödnitz, Görnitz, Läsnitz, Pölz, Teuchatz*), přičemž v jednom oddíle se analyzuje i více etymologicky identických jmen. Všechny rozbory mají jednotnou strukturu. Na prvním místě se uvádějí historické doklady, které autor převzal z literatury; přitom u hojně historicky doložených toponym srovnává řady dokladů uvedené u Andraschkeho a jiných autorů. Další části rozboru přináší analýzu germánské etymologie (germánských etymologií) jmen a následně jejich výkladu/-ů slovanského/-ých. Autor všechny etymologie podrobně posuzuje z hlediska fonologického, morfologického a sémanticko-motivačního, přičemž prokazuje hlubokou znalost zákonitostí jazykového vývoje slovanských i germánských jazyků a přehled o onomastické literatuře. Nedílnou součástí jeho argumentace je využití metod historické srovnávací jazykovědy; u některých jmen se srovnává i s toponymy z území dnešního Česka. Podrobný rozbor každého jména (jmen) autor shrnuje v tabulce, v níž se znázorňuje pravděpodobnost různých výkladů z hlediska fonologie, morfologie, sémantiky základů jmen, existence paralelních jmen atd. a která ukazuje přijatelnost jednotlivých hypotéz. Na závěr oddílů věnovaných etymologickým rozborům jmen představuje autor pro úplnost několik toponym, která sice nemají jasnou etymologii, ale strukturně odpovídají zkoumanému slovtvornému typu. Celkově H. Bichlmeier shrnuje, že „ve zkoumaném výřezu z toponymie severovýchodního Bavorska je navzdory jiným názorům převážná většina jmen slovanského původu, nikoli původu západogermánsko-německého“ (s. 263).

Následuje statistické vyhodnocení vykládaných jmen. Vypočítává se procentuální podíl slovanských jmen v rámci různých druhů toponym (místních jmen, zaniklých sídel a pomístních jmen), předkládá se podíl slovanských etymonů v rámci těchto druhů jmen, provádí se srovnání s Andraschkem. Autor dále vyvozuje závěry z data prvního doložení zkoumaných toponym a představuje jejich zastoupení v jednotlivých okresech (Landkreise). Jejich koncentrace v Horních Francích (Oberfranken) je zobrazena v mapě „Die lokalisierten Namen auf *-(n)itz* und *-(a)tz*“, kterou vytvořil Alois Dickelberger. Mapa ukazuje soustředění zkoumaných toponym v dané oblasti, přičemž ze značek je zřejmý jednak jazykový původ jména a jednak typ označeného objektu (místní jméno, jméno zaniklé osady, pomístní jméno).

V závěrečném shrnutí autor uvádí zhodnocení celého výzkumu. Podle jeho zjištění je slovanského původu v oblasti Horního Rýna a řeky Regnitz nejméně 70 % místních jmen, 80 % jmen zaniklých obcí a nejméně 2/3 pomístních jmen se

² K problematice toponym slovanského původu v Horních Francích viz též Wenzel (2021), s. 96–112.

zakončením *-(n)itz* nebo *-(a)tz*. Tato jména byla vytvořena slovanským obyvatelstvem a byla integrována do němčiny většinou v 9.–10. stol. (jednotlivě ve stolecích 8. a 11.). Ke středověkému sufixu *-enze* (sthn. **-nza*) zde uvádí, že se vyvinul z obecněslovanského *-ьnica*, popř. z bavorskoslovanského *-'nica*, nebo vznikl pod vlivem této slovanské přípony ze starohornoněmeckého sufixu *-izza*. Jedná se tedy o příponu přejatou, nebo vzniklou kontaminací starohornoněmeckého a slovanského sufixu.

Výhledové zpracování dalších typů toponym v Bavorsku by mělo podle autora ukázat celkové rozšíření slovanského osídlení a přispět k přesnějšímu určení doby příchodu Slovanů do zkoumané oblasti.

Při tak podrobném zpracování rozsáhlého materiálu se lze jen těžko vyhnout určitým nedostatkům či omylům. Např. kapitola 1.3.4. „Zur Integration urslawisch langer Vokale ins Althochdeutsche“ (s. 26–28) není uvedena v obsahu knihy. Je také otázkou, z jakého pohledu lze bavorskou slovanštinu chápat jako nejseverozápadnější varietu staré češtiny (s. 23). Zaniklé místní jméno *Bauster*, *Pauster* nepaří mezi toponyma s příponou *-(n)itz* a *-(a)tz* (s. 56–58). Při vyhodnocení podílu slovanských místních jmen se na s. 276 uvádí údaj „nejméně 75 %“, na s. 274 „nejméně 70 %“ apod.

Na závěr vyzvedněme, že publikace H. Bichlmeiera je výrazem snahy o objektivitu vědeckého onomastického výzkumu. Autor se nesmiřuje s mylnými názory, ať už vznikly z neznalosti nebo z jiných důvodů, a polemizuje s nimi za použití přísně vědeckých metod. Jeho přístupy, založené na vědecké erudici, a závěry, vyplývající z podrobné analýzy toponymického materiálu, mají zásadní význam nejen pro onomastiku samotnou, ale zejména pro sídelní historii střední Evropy ve středověku.

LITERATURA

- BICHLMEIER, H. (2020): Zum abgegangenen Ortsnamen †*Beikheim* (Altldr. Staffelstein). *Acta onomastica* 61/2, s. 403–416.
- BICHLMEIER, H. (2021a): Zum Ortsnamen *Schirnaidl* (Lkr. Forchheim) und zu den Flurnamen *Dölnitz* (Gem. Uetzing, Lkr. Lichtenfels). *Acta onomastica* 62/1, s. 172–191.
- BICHLMEIER, H. (2021b): Zu den oberfränkischen Ortsnamen *Teuchatz* und *Treunitz*. *Acta onomastica* 62/2, s. 45–482.
- WENZEL, W. (2021): *Slawen zwischen Saale und Neisse*. Herausgegeben von Andrea Brendler und Silvio Brendler. Hamburg: Baar-Verlag.